

ОБВИНУВАЧЕННЯ ТА ЗАХИСТ У КОНТЕКСТІ ПОЛОЖЕНЬ КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД ЛЮДИНИ ТА ПРАКТИКИ ЄСПЛ

Гарасимів Олена Іванівна

*кандидатка юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики
Львівського державного університету внутрішніх справ
м. Львів, Україна*

Ряшко Олена Василівна

*кандидатка юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики
Львівського державного університету внутрішніх справ
м. Львів, Україна*

Змагальність є формою організації судочинства, для якої характерними є чітке розмежування функцій обвинувачення, захисту та вирішення справи по суті відповідно між прокурором (приватним обвинуваченим, потерпілим), обвинуваченим, підозрюваним (захисником) і судом (суддею); процесуальне рівноправ'я сторін обвинувачення і захисту; розгляд справи шляхом полеміки сторін перед незалежним та неупередженим судом. Змагальна побудова судового процесу є гарантією всебічності і повноти, законності та обґрунтованості вироку.

Тобто сутність дослідження доказів полягає в пізнанні їх змістового боку (включаючи перевірку вірогідності цього змісту), встановленні несуперечливості зібраних доказів. У результаті дослідження доказів у розпорядженні суб'єкта доказування є відповідним чином інтерпретована та доступна за своїм змістовим висловленням доказова інформація. Вона має бути оцінена для того, щоб виявити її допустимість і віднесеність до справи, для зв'язку доказів між собою, можливості використання в процесі подальшого судового дослідження [1, с. 171].

Ратифікувавши Конвенцію та Протоколи до неї, Україна взяла на себе міжнародні зобов'язання у тому числі щодо приведення законодавства та практики його застосування у відповідність до положень ЄКПЛ. Це є неодмінною віхою у вибраному Україною шляху до становлення як повноцінного члену Європейського співтовариства. Разом із тим застосування Конвенції є неможливим без урахування практики Суду, особливо щодо таких важливих питань, як забезпечення захисту особи,

права якої піддаються обмеженням внаслідок здійснення щодо неї кримінального провадження. Крім того, право на захист у кримінальному провадженні є одним з основних прав людини, гарантованих міжнародними договорами, зокрема п. 1 та п. 3 ст. 6 ЄКПЛ, а тому ця стаття Конвенції підлягає застосуванню судами як норма прямої дії з відповідним посиланням на неї не лише у мотивувальній, а й в резолютивній частині рішення [2, с. 262].

Захищене статтею 6 ЄКПЛ право на справедливий судовий розгляд також передбачає право на змагальність провадження. Кожна сторона провадження має бути поінформована про подання та аргументи іншої сторони та отримувати нагоду коментувати чи спростовувати їх.

Насамперед варто зазначити, що мета КПК полягала у переході до більш змагальної моделі кримінального правосуддя, відповідно до якої обвинувачений не вважається об'єктом чи джерелом доказів, а обидві сторони користуються аналогічними правами обстоювати свою позицію перед безстороннім судом. Ця модель передбачає можливість активнішого залучення обвинуваченого до збирання доказів та його участь у досудовій стадії. Проте слід мати на увазі, що коли обвинуваченого немає матеріальних засобів для самостійної організації збирання доказів, змагальність залишатиметься теорією, та й засада процесуальної рівності сторін може бути відсутньою.

З метою впровадження змагальної ідеї мають бути передбачені норми щодо витрат та безоплатної правової допомоги, інакше кодекс може нібито передбачати змагальність у кримінальному провадженні, та на практиці будь-який вирок, швидше за все, опиратиметься майже виключно на докази, зібрані стороною обвинувачення. Ані ЄКПЛ, ані практика ЄСПЛ не вимагають прийняття конкретної моделі кримінального процесу, однак їх дотримання робить конечними гарантії рівності сторін і ефективного захисту.

Європейськими стандартами прав людини є визнання європейським співтовариством та закріпленні в його документах юридичні норми, які включають всі природні та невід'ємні права людини, а також механізми їх гарантій, захисту та забезпечення на практиці процесів [3, с. 16].

На сьогодні Європейським судом з прав людини сформовані вже стали підходи до розуміння принципу змагальності як однієї з базових гарантій права особи на справедливий суд, що може та, певно мірою, повинна врівноважуватися судами України при розгляді справи та винесенні рішень.

Природне право – це система норм та принципів, які визначають поведінку людей у суспільстві незалежно від позитивного права. Саме воно має бути спрямоване на відкриття принципів соціального порядку, які законодавець повинен брати до уваги, якщо він хоче успішно виконати завдання законотворення. Однак головною проблемою для правової

системи демократичного суспільства стає пошук справедливого та динамічного балансу інтересів різноманітних інститутів, громадян та офіційних осіб, а також складність його підтримки.

Щодо практики ЄСПЛ, то дія принципу змагальності в рішеннях Суду ґрунтується на переконанні: протилежність інтересів сторін найкраще забезпечить повноту матеріалів справи через активне виконання сторонами процесу тільки їм притаманних функцій. Принцип змагальності процесу означає, що кожній стороні повинна бути надана можливість ознайомитися з усіма доказами та зауваженнями, наданими іншою стороною, і відповісти на них [4, с. 252].

Тобто, згідно КПК України обвинувачення виникає з моменту винесення слідчим із затвердженням прокурором (або прокурором) обвинувального акту. Аналіз цього процесуального акта дозволяє відзначити наступні його основні моменти, відмінні риси. По-перше, значення даного акту полягає в тому, що з цього моменту в кримінальному процесі з'являється особливий учасник, якого викрито в скоєнні конкретного злочину – обвинувачений. Обвинуваченим (підсудним) є особа, обвинувальний акт щодо якої переданий до суду в порядку, передбаченому статтею 291 КПК (ч. 2 ст. 42). Існування цього документу обумовлено необхідністю забезпечити реалізацію права обвинуваченого знати, в чому він обвинувачується.

По-друге, встановлюються межі кримінальної відповідальності даної особи. Вказана обставина має місце остільки, оскільки в подальшому межі судового розгляду визначаються виключно обвинуваченням, що міститься в обвинувальному акті. По-третє, цим актом констатується наявність кримінально-правових відносин, встановлених до цього моменту. По-четверте, обвинувальний акт є необхідним для того, щоб гарантувати можливість реалізації прав обвинуваченому, оскільки особі оголошується про потенційну

Навіть короткий екскурс в історію визначення понять «змагальність» та «обвинувальність» ілюструє, що наукові знання щодо цих понять мають істотне значення для з'ясування сутності кримінальної процесуальної діяльності слідчого. Діючи в парадигмі змагальності кримінального провадження, слідчий є представником сторони обвинувачення, якій законом приписано «протистояти» стороні захисту перед незалежним і неупередженим судом з метою довести свої висновки щодо винуватості особи, які він викладає в обвинувальному акті. І хоча діяльність слідчого обмежується межами стадії досудового розслідування, в якій суд в особі слідчого судді приймає обмежену (епізодичну) участь і не вирішує питання про винуватість особи, засада змагальності в цій стадії діє, а слідчий є активним учасником її реалізації кримінальну відповідальність [5, с. 130].

Висновки. Таким чином, право особи, обвинуваченої у вчиненні кримінального правопорушення, на вільний вибір захисника відповідно до статті 6 Конвенції не є абсолютним і може бути обмежено національним законодавством. Європейський суд не вважає встановлення обмежень на вибір захисника порушенням конвенційного права особи у наступних випадках: надання безоплатної правової допомоги; невідповідність кваліфікації захисника, що впливає на його здатність надати професійну, ефективну допомогу; встановлення монопольного статусу адвокатів (їх об'єднань) в окремих видах проваджень або окремих судах; визначення максимальної кількості захисників. Проте побажання обвинуваченого (підозрюваного) мають враховуватися при призначенні захисника.

Практика ЄСПЛ відіграє важливу роль у процесі реформування правосуддя, оскільки сприяє наближенню національної правової системи до європейських стандартів з прав людини. Чинне законодавство не може повноцінно забезпечувати захист особи чи встановити справедливості, якщо воно належно не виконується. На основі вже наявних сьогодні рішень ЄСПЛ судді можуть правильно зрозуміти норму закону та доцільно її застосовувати [6, с. 46].

Отже, ключовими для європейської правової системи та уніфікації міжнародних і національних підходів у сфері захисту прав людини вважають прийняття Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року і відповідних протоколів до неї, їх імплементацію та застосування практики Європейського суду з прав людини. На рівні конституційного права Конвенція та практика ЄСПЛ можуть розглядатися як засоби тлумачення під час встановлення змісту та обсягу основних прав і конвенційних цінностей та базових принципів Конституції України.

Література:

1. Дяков В. Проблеми реалізації принципу змагальності у кримінальному процесі. *Науково-практичний журнал «Підприємництво, господарство і право»*. 8/2016. С. 169-174.
2. Дерев'янкін С.Л. Співвідношення засади змагальності з активністю суду у процесі дослідження доказів під час судового розгляду кримінальних проваджень. *Південноукраїнський правничий часопис*. 4/2020. С. 250-255.
3. Цуцкірідзе М.С. Генеза засади змагальності в кримінальній процесуальній діяльності слідчого. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2017. С. 129-132.
4. Фулей Т.І. Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя: *Науково-методичний посібник для суддів*. 2-ге вид. випр., допов. К., 2015. 208 с.

5. Т. Волошанівська. Застосування судами України практики Європейського суду з прав людини щодо забезпечення права на ефективний захист у кримінальному провадженні. Науково-практичний журнал «Підприємництво, господарство і право». 12/2017. С. 258-262.

6. Цебенко С.Б., Красько С.А. Проблематика застосування практики Європейського суду з прав людини під час здійснення правосуддя. Науковий вісник Ужгородського національного університету, 2020. Серія ПРАВО. Випуск 61 том 1. С. 43-47.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-359-3-48>

ЩОДО ПОСИЛЕННЯ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КІБЕРБЕЗПЕКИ

Гуцалюк Михайло Васильович

*кандидат юридичних наук, доцент,
провідний науковий співробітник*

*Міжвідомчого науково-дослідного центру з проблем боротьби
з організованою злочинністю при РНБО України
м. Київ, Україна*

Клименко Ольга Анатоліївна

*кандидат юридичних наук
м. Київ, Україна*

8 листопада 2023 року Європейська комісія у своєму щорічному звіті про розширення рекомендувала країнам-членам ЄС розпочати з Україною офіційні переговори про її приєднання до Євросоюзу.

Приєднання України до Євросоюзу означатиме входження до єдиного цифрового ринку ЄС, що потребує імплементації низки європейських норм, серед яких важливе місце посідають нормативні документи у сфері кібербезпеки.

Єдиний цифровий ринок – це ринок, на якому забезпечується вільний рух товарів, осіб, послуг та капіталу та де окремі особи й підприємства можуть безперешкодно отримувати доступ і здійснювати діяльність в Інтернеті за умов чесної конкуренції та високого рівня захисту споживачів і персональних даних. Стратегію побудови європейського цифрового ринку було прийнято у 2014 році [1].